JEZIČNA I PRAGMATIČNA OBILJEŽJA PSOVKE

Lada BADURINA, Ivo PRANJKOVIĆ

This text deals with the swearword. In general, little attention is given to swearwords (as well as to vulgarisms, which are closely related to swearwords) in linguistic literature. The reasons for this lie, on the one hand, in the fact that they are grammatically (linguistically) 'unmarked' (i.e. swearwords have no special grammatical structure), and, on the other, in the general lack of interest for communicative aspects of language on the behalf of grammar (and a large segment of traditional, Structuralist approaches to linguistics). As a result, grammatical, but also lexicographic, descriptions/prescriptions ignore these socially and ethically unacceptable, but otherwise quite common, words and expressions. In an attempt to offer an acceptable definition of swearwords – where swearwords are brought into relation with vulgarisms, but also with prop-words and/or discourse markers as special elements of a communicative event and/or discourse – we emphasise their pragmatic roles and traits.

Key words: swearword, vulgarism, speech act, prop-word, discourse marker

Umjesto uvoda ili: *Može li se o psovci pristojno?*

Nije rijetka pojava da nailazimo na znatne poteškoće pri pokušaju iole ozbiljnijega određenja pojmova za koje – uvjereni smo – sasvim jasno i precizno znamo što predstavljaju. Upravo takav je slučaj i sa psovkom. Potaknuti željom da *načnemo* i tu temu u (hrvatskome) jezikoslovlju[1] te u nastojanju da u prvome redu utvrdimo što uopće psovka jest o psovci ćemo promišljati kao o osobitome tipu govornoga čina. Drugim riječima – najavimo – za jasnije (jednoznačno?) određenje pojma (ponajprije za fine distinkcije između psovki i bliskih joj vulgarizama, ali i između psovki i grdnji/pogrda) – smatramo – od presudne će važnosti biti utvrđivanje funkcije tih izraza u (raz)govornoj situaciji, u komunikaciji.

I dok lingvisti dosad (s razlogom ili bez njega) uglavnom nisu pokazivali primjereno zanimanje za te inače vrlo učestale riječi i izraze, moramo spomenuti da doduše rijetke, ali među njima i neke vrlo zapažene priloge o psovkama potpisuju znanstvenici šire humanističke i društvene provenijencije. Ne kaneći se ovdje podrobnije osvrtati na njihove prinose (izbor naslova većeg tematskog raspona – od

[1] Tema je psovke općenito zanemarena u jezikoslovnoj (i to ne samo hrvatskoj) literaturi (o tome usp. i u Wajnryb 2005: 1–4). Jednim dijelom za takvu situaciju imamo i razumijevanja: psovke su – u užemu, gramatičkom smislu – „neobilježene“ (usp. i Pranjković 2010: 118), a društvene ih norme k tome pozicioniraju vrlo nisko na ljestvici prihvatljivih/poželjnih komunikacijskih aktivnosti. Ipak, izrazitijim okretanjem (i) prema pitanjima jezične komunikacije, dakle jezične uporabe (pragma)lingvistička istraživanja ne bi više smjela zaobilaziti ni te po mnogo čemu specifične jezične pojavnosti.

BDD-A27184 © 2016 Editura Universității din București
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 18:34:13 UTC)

antropologije, sociologije i psihologije do povijesti, teorije književnosti te napokon i lingvistike – nudi popis literature na kraju ovoga teksta), uvodno ćemo spomenuti tek dvije studije koje su se na svojevrstan način našle na ishodištima sustavnijega bavljenja temom psovke u hrvatskoj znanosti. Prvu opsežnu raspravu (na dvjestotinjak stranica gustoga tiska) potpisuje – iznenađujuće ili ipak shvatljivo? – katolički svećenik franjevac Ignacije Gavran. Na njegovu će se *Bludnu psovku*, objavljenu još 1962. godine, pozivati potom svi kasniji istraživači psovke. Gavran psovku definira kao vrstu *pogrdnog izraza*, i to takva „kojim nedolično i nedozvoljeno na simbolički način oduzimamo nekoj osobi bitnu vrijednost" ili, kraće rečeno, „psovka je grdnja, kojom se nekome oduzima čast"[1] (u kontekstu novije pramalingvističke teorije uljudnosti, rekli bismo, izraz je to kojim se ugrožava *obraz* sugovornika). Bludna je pak psovka ona u kojoj je „sredstvo vrijeđanja uzeto […] sa seksualnog područja i izražava neku nedozvoljenu, sramotnu upotrebu seksualnog" (Gavran 1962: 10–11).[2] Moramo međutim odmah najaviti da će se naše određenje psovke unekoliko razlikovati: uočavajući raznovrsne uporabne vrijednosti *pogrdnih* (ili *grubih*, *nepristojnih*) riječi i izraza te razabirući njihove moguće funkcije, psovkama ćemo načelno smatrati i one izraze koji ne ciljaju (ili barem ne izravno) na ugrožavanje čijeg obraza. Novija rasprava na koju uvodno također želimo upozoriti jest *Fenomenologija psovke* teoretičara književnosti i rusista Josipa Užarevića prvotno objavljena 1999. godine (usp. u Užarević 2012). Dakako, baveći se, uopćeno govoreći, *fenomenom* psovke i Užarević je – u konačnici – uznastojao utvrditi što psovka jest. S jedne strane on je – u odnosu na Gavrana – suzio značenje pojma („Psovka je govorni žanr u kojemu vodeću semantičku i strukturnu ulogu ima opsceno-vulgarni izraz /riječ ili skup riječi/ povezan sa spolnim ili analnim tjelesnim područjem"),[3] a čime ju je razgraničio od kletve, grdnje, prijekora i sličnih govornih oblika, s druge – slično Gavranu – usmjerio se na njezinu funkciju u komunikaciji:

[1] Za opseg definicije psovke važan je i ovaj dodatak: „Taj 'netko' iz definicije može biti čovjek (pojedinac ili skupina), Bog, životinja ili stvar". Nasuprot psovci Gavran će grdnju (tj. uvredu u užem smislu) odrediti s obzirom na njezin doseg: grdnja naime „ne oduzima svu vrijednost, niti neku bitnu osobinu, nego samo donekle, samo u manjoj mjeri, krnji nečiji ugled ili uskraćuje dužni izraz poštovanja" (uz očekivan dodatak da, kad je riječ o Bogu, nema obične grdnje – jer „bogopsovka *ex toto genere* težak [je] grijeh" (usp. Gavran 1962: 10).

[2] Gavran nadalje upozorava i na (onodobnu) tendenciju da se pojam psovke suzi isključivo na bludne psovke (poziva se pritom i na Kušara, koji ovako gradira grube/pogrdne izraze: korenje (pri kojemu čovjeka najmanje ponizujemo), karanje (oštrije korenje), ruženje (više nego karanje jer upotrebljavaju se ružne riječi), grđenje (riječi su još ružnije) te naposljetku psovanje pri kojemu su riječi nepristojne (usp. Kušar 1966: 118). (Svakako je znakovita činjenica da Kušar i u psovkama prepoznaje *narodno blago* te ih uključuje u osobit tip rječnika organizirana s obzirom na značenjska polja: „Pokuda, ukor, psovka i uvreda" /str. 118–121/ stoje tako nasuprot „časti, diki i slavi".) Gavran međutim ustraje na razlikovanju bludnih i nebludnih psovki (potkrepu nalazi i u tradiciji i u samoj etimologiji riječi *psovka*: nazivati koga psom).
Navođenjem ovog kolebanja u uspostavi opsega pojma psovka ponovno želimo upozoriti na poteškoće u njegovu jednoznačnom određenju. I time određujemo daljnji tijek svojega istraživanja.

[3] Drugim riječima, psovkom se ovdje u prvome redu smatra ono što Gavran naziva bludnom psovkom; veći dio onoga što je za Gavrana nebludna psovka Užarević obuhvaća pojmom grdnja (usp. o tome i Užarević 2012: 167).

BDD-A27184 © 2016 Editura Universității din București
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 18:34:13 UTC)

„funkcija je takva govornoga izraza verbalna agresija (napad, vrijeđanje) ili pak ranjiva i otrovna samoobrana“ (usp. Užarević 2012: 183). Ističe nadalje da psovka pretpostavlja adresatov i adresantov intiman odnos i prema vlastitu tijelu i prema jeziku (stoga u psovkama i ne dolaze u obzir latinski nazivi za spolne organe i spolne radnje[1]), no isto tako i svojevrsnu neovisnost vulgarnih riječi i izraza o psovkama, ali i psovki o vulgarnim riječima: „opsceno-vulgarni izrazi mogu u neformalnome govoru vršiti i nepsovačke funkcije“, kao što i „nepsovački izrazi i riječi mogu u odgovarajućim kontekstima vršiti psovačko-destruktivnu ulogu“ (*ibid.*). Ne možemo, dakako, ne zamijetiti da je time unekoliko relativizirana netom uspostavljena definicija psovke kao govornoga žanra u čijem je semantičkom i strukturnom središtu opsceno-vulgarna riječ ili izraz. Po svemu sudeći, ako vulgarizam ne mora biti psovka (a ne mora!), ako psovka ne mora sadržavati vulgarne riječi (a uistnu ni to ne mora!), valjat će nam podrobnije razmotriti komunikacijske situacije u kojima se vulgarni izrazi i/ili psovke javljaju, odnosno pokušati ustanoviti koja je njihova komunikacijska svrha. Drugim riječima, naspram leksičko-semantičkim i strukturnim njezinim određenjima u prvi ćemo plan staviti funkcionalne aspekte psovke.

Da ne ostanu nepravedno nespomenuti, navest ćemo napokon i nekoliko (ipak usamljenih) naslova koji se u širemu smislu tiču (pragma)lingvistike psovke. U južnoslavenskim filologijama na neki je način pionirska omanja knjiga *Psovke u srpskom jeziku* autorica Svenke Savić i Veronike Mitro, koja je 1998. godine objavljena u Novome Sadu. Valja spomenuti da je nastala kao rezultat rada na tzv. Novosadskom korpusu razgovornoga jezika te uz uvodnu studiju „Diskursne osobine psovke u srpskom jeziku“ (Savić–Mitro 1998: 5–37) i transkripciju televizijskog intervjua u kojemu je bilo riječi o toj temi donosi potvrde iz Korpusa i nekih drugih izvora (među ostalim zabilježene su i psovke u vicevima, u tekstovima folk, pop i *rock*-pjesama, u grafitima, u računalom posredovanoj komunikaciji, u prijevodima filmova na televiziji i u svakodnevnim razgovornim situacijama). U svakom slučaju zanimljiva je definicija psovke koju autorice uvodno uspostavljaju – „(…) govornik upotrebljava psovku da izrazi određenu konverzacionu naviku, stav ili emocionalni odnos prema sagovorniku (konkretnom ili imaginarnom), prema onome o čemu govori, prema samom sebi ili nekoj vrednosti. Psovka je jedan oblik govornog čina ekspresiva kojim se izražava različita (dominantnije loša) konverzaciona navika (dominantnije rigidan) stav i (dominantnije agresivna) emocija govornika prema sagovorniku“ (usp. Savić–Mitro 1998: 8–9; isticanja u originalu)[2] – i mi ćemo u nastavku nastojati pokazati koliko je pragmalingvistički

[1] S druge pak strane upravo zbog nepostojanja intimnog odnosa govornika hrvatskoga jezika spram stranih naziva za intimne dijelove tijela i intimne radnje takvi nazivi (najčešće oni iz klasičnih jezika) mogu uspješno obnašati metajezičnu (terminološku) funkciju.

[2] Još je i ranije – 1990. godine – o psovci bilo riječi u jednoj gramatici: sigurno ne slučajno riječ je o gramatici namijenjenoj strancima (usp. Mrazović–Vukadinović 1990: 642); naime takvi (raz)govorni izrazi strancima – ne upoznaju li se navrijeme s njima – mogu predstavljati posebne poteškoće. Psovanje se ondje određuje kao govorni čin koji se odnosi na samog govornika te se kaže da pritom „govornik pokušava – najčešće ružnim izrazima – da dâ oduška svom nezadovoljstvu“ (*ibid.*).

BDD-A27184 © 2016 Editura Universității din București
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 18:34:13 UTC)

pristup (tj. poimanje psovke kao govornoga čina) ključan za određivanje samoga pojma.[1] Kontrastivnom se analizom psovke u hrvatskom i njemačkom jeziku bavi knjiga objavljena 1999. godine, a koju supotpisuje troje autora – Pavao Mikić, Mirjana Pehar i Marijan Mikić.[2] Naposljetku valja spomenuti i zanimljivo i vrijedno kontrastivno istraživanje psovki u hrvatskom i češkom jeziku Pavela Pilcha iz 2011.[3] Da ostanemo dosljedni zacrtanoj metodologiji, ispisujemo ključne elemente autorova (dosad, čini se, najpotpunijega) određenja psovke: „Psovka je prije svega govorni čin koji je uvijek uključen u komunikacijsku situaciju. Taj je čin najčešće izraz verbalne agresije koja može (a ne mora) biti usmjerena prema nekome ili nečemu. Psovka se većinom smatra nepristojnom u međuljudskoj komunikaciji jer često koristi vulgarne i opscene riječi, napada i vrijeđa, huli ili narušava socijalne tabue. […] S druge strane često se psovka koristi kao poštapalica, većinom u neuglađenomu govoru, kao estetsko sredstvo, kao prijekor. Izgovorena psovka najčešće polazi iz frustracije, gnjeva, mržnje ili čovjekove želje da se opusti, no može biti i oznaka pripadnosti nekoj socijalnoj grupi, slabog obrazovanja ili odgoja. […] psovka je neophodni dio prirodnog jezika koji uglavnom puni na različiti način obrambene ili napadačke komunikacijske funkcije u različitim kontekstnima i situacijama“ (usp. Pilch 2011: 22). Naposljetku – ne ulazeću u podrobniju argumentaciju – konstatirat ćemo tek da kontrastivni pristupi poput spomenutih pokazuju i praktičnu vrijednost bavljenja psovkom, naročito u prevodilaštvu i/ili u učenju/poučavanju stranih jezika.

Od vulgarizma do psovke i natrag

Prije no što se ozbiljnije usmjerimo na izgradnju vlastite *teorije psovke*, valja nam navesti polazišne postavke. Ponajprije psovki ovdje pristupamo kao (iznimno) čestoj pojavi posebice u određenim tipovima komunikacijske prakse (u najvećoj mjeri u privatnim životnim situacijama, odnosno u privatnom diskursu i/ili razgovornome funkcionalnom stilu). U tom smislu ne kanimo se spram nje

[1] Ponajprije će se to ticati razgraničenja psovke od bliskih joj vulgarizama. Pokazat ćemo, isti se ili slični grubi/prosti izrazi mogu javiti i u funkciji psovke i kao „obični“ vulgarizmi jednostavno zamjenjivi standardnojezičnom/“pristojnom“ riječju. Moramo međutim konstatirati da se među primjerima iz korpusa koje autorice navode nalaze i oni koji – po našemu sudu – neće biti psovke.

[2] Iako – načelno – autori ovoj temi pristupaju s pragmalingvističkoga stajališta, (pre)naglašene su njihove moralne osude takva tipa verbalnog ponašanja, npr. „ Razrješenje psovke (?) dovest će do toga **da će se oni koji se njome služe sve više stidjeti** (?!) i stoga je manje upotrebljavati u svagdašnjem životu“ (usp. Mikić–Pehar–Mikić 1999: 67; isticanja L. B. i I. P.).

[3] Riječ je o vrlo pregledno i informativno pisanome završnom radu (*bakalářská diplomová práce*) obranjenome na Masarykovom sveučilištu u Brnu (mentorica Mirna Stehlíková Đurasek). Analizi psovki u hrvatskome i češkom jeziku i prilozima (primjerima psovki ekscerpiranima iz /novije/ hrvatske i češke proze prethodi kritički osvrt na dosadašnje bavljenje psovkom u hrvatskoj i češkoj znanosti. Kažemo znanosti (jer riječ je ne samo o jezikoslovnim, pa čak ni manjim dijelom o jezikoslovnim radovima), iako autor rečena poglavlja naslovljava „Psovka u hrvatskome jezikoslovlju“ i „Psovka u češkome jezikoslovlju“. To je ujedno i jedini naš ozbiljniji prigovor ovome tekstu.

BDD-A27184 © 2016 Editura Universității din București
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 18:34:13 UTC)

određivati bilo kao prema *nepoželjnoj* bilo kao *poželjnoj*, *ružnoj* ili *lijepoj*, *lošoj/gruboj* ili *dobroj*, *nepristojnoj* ili *pristojnoj* jezičnoj praksi.[1] Zauzimamo nadalje stajalište da u jeziku kao takvom nema vulgarnosti, da riječi same po sebi nisu vulgarne – vulgaran može biti tek čovjekov odnos prema onome što se riječju označuje (uostalom, riječ *guzica* sama po sebi nije vulgarnija od riječi *družica*; usp. Pranjković 2010: 116). Naravno da nije slučajno da se riječima koje se u određenoj zajednici smatraju vulgarnima (vulgarnost je naime i društvena kategorija[2]) imenuju pojmovi ili procesi vezani za spolnost i druge intimne fiziološke potrebe koje zadiru u sferu zabranjenoga. Mogli bismo štoviše reći da na društvenim tabuima izrasta vulgaran *status* pojedinih riječi i izraza.

Sa stajališta društvenih normi neprihvatljivo je, dakako, psovati i/ili rabiti vulgarizme u određenim situacijama; takve su zasigurno i znanstvene konferencije, kao i (pisani) akademski diskurs uopće. Naša polazišta međutim nisu etička, nego teorijska/lingvistička i – koliko god nam to i samima bilo neobično – vulgarne ćemo i psovačke riječi i izraze ovdje navoditi bez zadrške.[3]

Sada je napokon red pokušati pobliže odrediti temeljne pojmove – vulgarizam i psovku – te razmrsiti odnos među njima.

Najkraće rečeno, vulgarizmom ćemo smatrati „nepristojnu“[4]/prostačku riječ, odnosno onu kojom se označuje u prvome redu kakav predmet ili proces iz sfere društvenih tabua (obično su to pojmovi vezani uz čovjekovu spolnost), odnosno kojom govornik iskazuje vulgaran odnos spram određenih elemenata izvanjezične stvarnosti (usp. i Pranjković 2010: 116). Vulgarizmi su u pravilu zamjenjivi „pristojnom“ (standardnojezičnom) riječju: *kurac* > *penis*, *spolovilo*, *udo*, *nježnik*; *pička/pizda*[5] > *vagina*, *rodnica*; *jebati (se)*[1] > *spolno općiti*; *zajebavati (se)* > *zadirkivati*, *šaliti se* itd.

---

[1] Blisko nam je u tom smislu Užarevićevo razmišljanje o psovci kao jezgri jezika – jer ona naime pripada njegovim osnovnim mogućnostima i aspektima (usp. Užarević 2012: 171). Poticajnom se nadaje i Bahtinova ideja o dvoaspektualnosti cjelovite percepcije svijeta, koja je izražena ambivalentnim supostavljanjem *pohvale* i *psovke*, koje pak odgovaraju topografskim i vrijednosnim protegama svijeta/kulture – gornjim (visokim) i donjim (niskim). Drugim riječima, „psovka i pohvala *dva su aspekta jednog te istog dvotjelesnog svijeta*“, one čine ambivalentno jedinstvo (prema Užarević 2012: 170).

[2] I ne samo da se moralni (etički) stavovi o psovkama i psovanju oblikuju i održavaju u pojedinim društvenim zajednicama ili čak manjim društvenim skupinama (npr. visok prag tolerancije pa donekle i prihvatljivost psovanja u određenim društvenim skupinama; naspram tome u nekim drugim skupinama govornika takvo ponašanje nikako ne dolazi u obzir) nego su i same psovke (što se psuje i kako se psuje) kulturološki uvjetovane. Iscrpan pregled (bludne) psovke u različitih naroda i u različitim regijama dao je još Ignacije Gavran (usp. Gavran 1962). U tom kontekstu valja upozoriti i na postojanje dvaju tipova (bludnog) psovanja – seksualnog (spolnog) i analnog (usp. Pilch 2011: 17).

[3] Odustajemo stoga i od prakse bilježenja točkica ili zvjezdica na mjestima vulgarnih riječi ili njihovih dijelova. (U angloameričkoj se literaturi vulgarni izrazi spominju ili kao *F-words*, prema *fuck*, ili kao četveroslovne riječi /*four-letter words*/ jer četirima se slovima bilježe i *fuck*, i *cunt*, i *cock*, i *shit*, i *piss* itd.; usp. i Montagu 1967: 300–320.)

[4] Smatramo, dakako, da riječi kao takve ne mogu biti ni pristojne ni nepristojne, stoga i naša ograda od takve kvalifikacije.

[5] Vulgarizam može imati i dodatno (preneseno) značenje 'čovjek loših karakternih osobina' (*On je pizda od čovjeka!*, *Ne budi pička!*). U tom se značenju ne može jednostavno zamijeniti sinonimnom riječju, već

BDD-A27184 © 2016 Editura Universității din București
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 18:34:13 UTC)

Upotrebljavati vulgarizme samo po sebi ne znači i psovati, premda psovanje vrlo često uključuje uporabu vulgarnih riječi i izraza. Naime semantičko središte većine (naših) psovki čine tri riječi iz seksualne sfere: vulgarni su to nazivi za muški i ženski spolni organ (*kurac* i *pička/pizda*) te opet vulgarni naziv za sam spolni čin (*jebati*). Taj je glagol – kako duhovito konstatira Josip Užarević – svojevrsna *nad-riječ* „jer ona funkcionalno ujedinjuje gotovo cijeli semantički prostor psovke" te dodaje da „u psovačkome jeziku glagol *j..ati* vrši istu funkciju koju npr. u filozofijskome jeziku ima glagol *misliti*, a u cjelokupnome jeziku – glagol *biti*" (usp. Užarević 2012: 174). Za psovku je međutim važno još nešto. Prije svega to je više ili manje ustaljena (frazeologizirana) gramatička struktura. (Tek iznimno, vidjet ćemo, psovke mogu biti pojedinačne riječi, npr. *Kurac!*) Potom važna je njezina ponovljivost u različitim kontekstima te (potencijalna) ekspresivnost, naime mogućnost da se njome – *u cjelini* – iskažu određena afektivna stanja usmjerena bilo prema sugovorniku, bilo prema onome o čemu se govori, bilo – napokon – prema samome govorniku.

Gramatika psovke podrazumijeva vrlo jednostavne sintaktičke obrasce (gotovo u pravilu jednostavne, eventualno proširene rečenice, nerijetko i eliptične),[2] što i ne nudi mnogo elemenata za daljnje razmatranje. U njezinoj vrlo čestoj (možda i primarnoj) optativnoj formi (npr. *Da ti jebo pas mater!* ili *Jebo ti pas mater!*) prepoznaje se (pretpostavljeno) porijeklo psovke – kletva. Tako Ignacije Gavran razmatrajući povijest psovke ustanovljava da su forme bludnih kletvi uistinu najranije zabilježene te zaključuje: „Od tih kletvenih oblika lako se moglo prijeći na obični prezentski oblik" (usp. Gavran 1962: 131).[3]

Leksičko-semantičke razine psovki već smo se dotakli. Spomenuvši međutim da su vulgarizmi čest, ali ne i nužan sastojak mnogih psovki, dugujemo još pokoji komentar. Po svoj prilici zbog društvene neprihvatljivosti mnogih psovačkih izraza oni u psovkama mogu biti ili zamijenjeni (vrlo često po kriteriju fonijske sličnosti ili tek istog početnog slova), pa u konačnici i ispušteni. Recimo, nije rijedak slučaj da se (i ne samo u psovci) vulgarizam *kurac* zamjenjuje bezazlenijim/"pristojnijim" izrazom *kita*, pri čemu aluzivnost ne biva dovedena u pitanje: *Boli me kurac!* > *Boli*

---

se mora iskazati na drugi način (*On je slabić/nekarakterna osoba!*, *Ne budi slabić/kukavica/mlakonja*, odnosno *Budi karakter!*).

[1] Vulgarizam ima i dodatna značenja 'dosađivati, mučiti gnjaviti, umarati' (npr. *Nemoj me jebati!*) te 'mariti, obraćati pozornost' (*Ne jebe me ni pet posto*) i 'nimalo ne uvažavati, prezirati' (*Jebeš politiku!*).

[2] Primjerice *Jebo ti pas mater!*, ali i samo *Pas mater!*; *Jebem ti mater! / Jebeš mi mater!*; *Odi u pičku materinu!*, *Odi dovraga!*, a onda i samo *U pičku materinu!* i *Dovraga!* itd., itd. Smatramo da je eliptičnost omogućena ustaljenošću (frazeologiziranošću) osnovnih struktura psovke.

Iscrpnu sintaktičku analizu psovki (i to i u hrvatskome i njemačkome jeziku) donose Mikić–Pehar–Mikić (1999: 135–208). Autorima se međutim može uputiti prigovor da su – po svoj prilici u želji da izbjegnu navođenje prostih riječi – mnoge primjere toliko ublažili da ćemo ih, ako i jesu uvrede sugovornika, teško moći smatrati psovkama (npr. *Majmune!* ili *Ti si sasvim blesav!*, *Baš si blesav!* itd.)

[3] Josip Užarević upozorava na to da slično tvrdi i B. A. Uspenskij: „funkcija [je] psovanja drugotna kada je riječ o psovci, dok je starija funkcija proklinjanja, zaklinjanja i sl." (usp. Užarević 2012: 176).

BDD-A27184 © 2016 Editura Universității din București
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 18:34:13 UTC)

me kita! (u značenju 'baš me briga, ne marim').[1] Štoviše ista će psovka jednako funkcionirati i bez spominjanja inače ključnog objekta – *Boli me (za tebe/njega/to)!* Kao učestalije eufemizme u psovkama možemo spomenuti i modifikacije psovačkog glagola: *jesem ti*, *hebi ga*, *bem ti*.[2] Štoviše, potpuni je izostanak „nepristojnih" riječi iz nekih psovki doveo do toga da ih prestanemo percipirati kao psovke (npr. *Bog te!* ili, opet eufemističkoga, *Bog te vidio!*, potom *Oca mu!*, *Majku mu!* i sl.). Nadalje mogle bi se ovdje spomenuti i – nazovimo ih tako – dječje (infantilne) psovke, koje samo aludiraju na psovačke izraze, a lišene su svake, pa i implicitne opscenosti – tek rabe se namjesto psovki (npr. *Pas, mačka, lisica!*).[3] Ukratko, na tragu je to razmišljanja da svaka riječ koja nosi emocionalni naboj (ili ga istom preuzima?) psovačima može služiti kao *streljivo* za njihove namjere (usp. Montagu 1967: 90).

Kao što smo najavili, pragmatika će psovke ipak ponajbolje rasvijetliti njezinu pravu narav. Uostalom, i sve su se spominjane definicije psovke kretale oko prepoznavanja njezine uporabne vrijednosti (ili, bolje, njezinih uporabnih vrijednosti). Drugim riječima, vraćamo se njezinu određenju kao specifična oblika govornoga čina ekspresiva[4] kojim se iskazuju određena govornikova stanja i stavovi te postižu određene komunikacijske namjere.

Uvreda sugovornika, vidjeli smo, tek je jedna od mogućih funkcija psovke.[5] Uistinu, nije lako popisati (i sistematizirati) raznovrsne situacije u kojima se psuje. U tom smislu kao polazište odabiremo klasifikaciju psovačkih oblika koju je ponudio Ashley Montagu. On, među ostalim, izdvaja *uvredljivo psovanje* (najniža je to i temeljna funkcija usmjerena na vrijeđanje sugovornika), *proklinjanje* (blisko kletvama), *zaklinjuće psovanje* (psovkom se što svečano potvrđuje), *usklično psovanje* (psovka usklik poput *Dovraga!*), *dopunsko psovanje* (psovka se javlja kao poštapalica, desemantizirana čestica, npr. *jebi ga*),[6] *bodreće psovanje* (npr. *u Božje ime!*), *prijekorno psovanje* (psovka se koristi da se koga prekori) (više u Montagu 1967: 104–106). Naravno da ni time nismo pokrili sve komunikacijske mogućnosti

[1] Dometnut ćemo i to da objekt psovke može biti praktički sve. Britanski/američki antropolog Ashley Montagu navodi pet skupina riječi koje mogu biti uvrštene u psovke, od riječi iz područja kršćanstva i imena predaka, heroja, kraljeva ili općenito autoriteta preko riječi povezanih s prirodom, prirodnim silama i fenomenima te opscenih i vulgarnih riječi do riječi koje imaju pozitivno značenje, a u kontekstu dobivaju negativno (usp. Montagu 1967: 100–104; Pilch 2011: 20). Ili – kako je duhovito zamijetio Ignacije Gavran – „Za neke, koje je obuzela manija psovanja, prosto je nemoguće postaviti bilo kakve granice – da pred njima imenuješ Kavkaz, Dalaj Lamu, teoriju relativnosti, ekvator, opsovali bi sve to i prije nego što bi shvatili, o čemu se radi" (usp. Gavran 1962: 63). Uostalom, ne kaže se zaludu *(o)psovati sve po spisku*!

[2] Poveći broj primjera eufemizama navodi Ignacije Gavran (1962: 15–16).

[3] Takvi su izrazi često familijarizmi (kreiraju se u obiteljskom krugu) i rabe ih odrasli u razgovoru s djecom. Zbog njihove funkcionalnosti u komunikaciji smatrat ćemo ih psovkama.

[4] Priklanjamo se ovdje klasifikaciji govornih činova Johna R. Searlea prema kojoj su ekspresivi govorni činovi kojima govornik izražava stav prema nekomu/nečemu (usp. Searle 1979: 15–16; također i Ivanetić 1995: 42, 44–46).

[5] Ako i jest prvotna, složit ćemo se s Užarevićem kada kaže da je „relativno malo onih psovki koje istinski vrijeđaju, ponizuju ili uništavaju" (2012: 182).

[6] Više o poštapalicama u Badurina–Matešić 2007/2013, a o oblicima psovki poštapalica u Gavran 1962: 64–65).

BDD-A27184 © 2016 Editura Universității din București
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 18:34:13 UTC)

psovke. Valja svemu pridodati i *gramatikaliziranu psovku* (npr. *kurac* kao način iskazivanja negacije, npr. *Kurac će doći!* u značenju 'neće doći' ili *Kurac će mi donijeti!* u značenju 'ništa mi neće donijeti').[1]

I na kraju: *psovka*!

Između teške uvrede i vulgarne poštapalice ili bezazlena (eufemističkog) psovačkog usklika protežu se pojavni oblici psovke. U komunikaciji sveprisutni, na društvene pokude rezistentni, oni se – čini se – opiru i našem pokušaju temeljitije razrade. Stoga bismo, vjerojatno, u nemoći mogli tek sočno opsovati ili – poput fra Ignacija Gavrana – pomirljivo utvrditi da su to tek *prve brazde na tvrdoj ledini* (usp. Gavran 1962: 68).

Izbor iz literature

Badurina, Lada; Matešić, Mihaela. 2007/2013. Poštapalice pod povećalom: o jednoj posebnoj vrsti diskursnih oznaka. U: *Zbornik radova Tuzla. Grad na zrnu soli*, [ur. Turbić-Hadžagić, Amira], 9–24. Tuzla: JU Zavod za zaštitu i korištenje kulturno-historijskog i prirodnog nasljeđa Tuzlanskog kantona.

Gavran, Ignacije. 1962. *Bludna psovka: povijesno-psihološka studija*. Sarajevo: Udruženje katoličkih svećenika NR BiH.

Ivanetić, Nada. 1995. *Govorni činovi*. Zagreb: Zavod za lingvistiku Filozofskoga fakulteta u Zagrebu.

Jay, Timothy. 2000. *Why We Curse: A Neuro-psycho-social Theory of Speech*. Philadelphia – Amsterdam: John Benjamins Publishing Company.

Kušar, Marcel. 1996. *Narodno blago: Riječi, fraze, poredbe, poslovice, pričice, izrazi od mila i od pošte, pozdravi, čestitke, blagoslovi, pohvale, zahvale, molitve, psovke, kletve, zakletve, tužbalice, pitalice, zagonetke*. Zagreb: Društvo književnih prevodilaca Hrvatske [pretisak Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada, 1993].

Mikić, Pavao; Pehar, Mirjana; Mikić, Marijan. 1999. *Psovka u hrvatskome i njemačkome jeziku*. Mostar – Zagreb: Ziral.

Montagu, Ashley. 1967. *The Anatomy of Swearing*. Philadelphia: University of Pennsylvania Press.

Mrazović, Pavica; Vukadinović, Zora. 1990. *Gramatika srpskohrvatskog jezika za strance*. Sremski Karlovci – Novi Sad: Izdavačka knjižarnica Zorana Stojanovića – Dobra vest.

Pilch, Pavel. 2011. *Psovka u hrvatskome i češkome jeziku*. Završni rad. Brno: Masarykovo sveučilište u Brnu. Dostupno i na https://www.academia.edu/5476038/

Psovka_u_hrvatskome_i_%C4%8De%C5%A1kome_jeziku; zadnji pristup 13. srpnja 2015.

Pranjković, Ivo. 2010. Vulgarizmi i psovke. U: I. Pranjković, *Ogledi o jezičnoj pravilnosti*, 115–118. Zagreb: Disput.

Searle, John R. 1969. *Speech Acts: An Essay in the Philosophy of Language*. Cambridge: Cambridge University Press.

Searle, John R. 1979. *Expression and Meaning: Studies in the Theory of Speech Acts*. Cambridge New York – Melbourne – Madrid – Cape Town – Singapore – São Paulo: Cambridge University Press.

[1] U zagrebačkoj akademskoj zajednici kao urbana legenda živi priča o sveučilišnom profesoru koji je burno reagirao na studentovo neznanje. Kad je na pitanje „Što je ono *-ah* u *ženah?*“ dobio odgovor „Imperfekt“, uzvratio je: „Kurac imperfekt!“

BDD-A27184 © 2016 Editura Universității din București
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 18:34:13 UTC)